

MAKALE DEĞERLENDİRMESİ: 'BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE ORTAYA ÇIKAN İNGİLTERE-RUSYA İTTİFAKININ ERMENİ ISLAHATINA VE KÜRT-ERMENİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ' - 20.07.2023

Tuğçe TECİMER

-

Blog No: 40
21.07.2023

Tuğçe TECİMER ÖZÜBERK*

Makale Adı: Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ortaya Çıkan İngiltere-Rusya İttifakının Ermeni Islahatına ve Kürt-Ermeni İlişkilerine Etkisi

Yazar: Nejla Günay

Dergi: *Akademik Bakış*, S.32/XVI

Basım Yılı: Yaz 2023

Sayfa Sayısı: 21

Prof. Dr. Nejla Günayın Birinci Dünya Savaşı Öncesinde Ortaya Çıkan İngiltere-Rusya İttifakının Ermeni Islahatına ve Kürt-Ermeni İlişkilerine Etkisi adlı makalesinde, 19. yüzyılda Osmanlı Devletinde ve dünyada yaşanan değişiklikler neticesinde, özellikle İngiltere ve Rusyanın Hristiyan Ermenileri korumak bahanesi ile kışkırtıcı bir rol oynayarak Bâb-ı Âlinin iç işlerine müdahale etmeleri ve bu müdahalelerin doğurduğu sonuçlar incelenmiştir. Söz konusu müdahalelerin Kürt-Ermeni ilişkilerine doğrudan etkisinin bulunduğu ve Ermeni Islahatına giden sürecin yaşanmasına vesile olduğu ifade edilmiştir.

Makalede Osmanlı Arşivi belgeleri ve yayımlanmış İngiliz Arşiv belgelerinin yanı sıra çok sayıda araştırma eser de kullanılmıştır. Çalışmanın amacı Osmanlı Ermenileri üzerine

Rusya ve İngilterenin rekabeti ile başlayan ancak sonrasında iş birliğine dönen politikanın açıklanması olarak belirtilmiştir. Belirlenen amaç çerçevesinde, 19. yüzyılda Osmanlı Devletinde yaşanan siyasal ve diplomatik sürece neden olan gelişmeler izah edilmiştir. Bu bağlamda Rusyanın izlediği politikayı değiştirerek Osmanlı Devletini yıkma politikasını benimsemesi ve İngilterenin Rusyanın bu politikalarına tutumu ele alınmıştır.

Makalenin Osmanlı Ermenileri Üzerinde İngiliz-Rus Rekabeti ve İngilterenin II. Meşrutiyetin İlanına Bakışı adlı başlığı altında yukarıda bahsedilen gelişmeler detaylandırılarak, Hristiyan halkların durumunun düzeltilmesi için Berlin Kongresinin 61. ve 62. Maddelerinin gerekçe gösterilmesiyle Osmanlı Devletine yapılan baskılar neticesinde Kürtlere ve Çerkezlere karşı Ermeniler korunurken bu durumun Kürt-Ermeni çatışmasının çıkmasına sebep olduğu belirtilmiştir. Ayrıca yine aynı maddelere dayanarak İngilterenin Osmanlı Devletine askeri konsolosluk adı altında haritacılık, istihkam vb. konularda uzman, istihbarat alanında tecrübeli elemanlar gönderdiği ve ayrıntılı raporlar hazırlattırıldığı belirtilmiştir. İngilterenin Ermenileri Osmanlı Devletine karşı kullanabilecek bir koz olarak gördüğünün altı çizilmiştir.

Makalede, İngilterenin Rusyaya karşı yürüttüğü politikanın altında yatan en temel nedenlerden birinin Hindistan hakimiyeti konusundaki kırmızı çizgileri olduğu kaydedilmiştir. Bu durum Rusya ve İngiltere çatışmasının sadece Osmanlı Devleti ekseninde gelişmediğinin, İngilterenin uyguladığı politikaların belirlenmesinde sömürgelerinin temel sebeplerden biri olduğunun ortaya koyulması açısından önemlidir.

II. Meşrutiyet Döneminde Ermeni Islahatı Konusunun Gündeme Getirilip Sonuçlanmasında İngilterenin Rolü adlı başlık altında Osmanlı Devletinde Müfettiş-i Umuminin kurulması sürecindeki gelişmeler ve kurumun uygulamaları ele alınmıştır. Kurumun kurulma nedeni olarak ülkedeki karışıklıkların önüne geçmek ve İngilterede yer alan The Friends of Armenia (Ermenistanın Dostları) gibi kurumların Doğu vilayetleri ile ilgili yaptığı asılsız haberlerin doğurabileceği sonuçlara karşı tedbir almak olduğu belirtilmiştir. Ayrıca Rusyanın Ermenileri koruma bahanesi ile ıslahat girişimlerinde bulunacağı duyumunu alan Osmanlı Devleti bunu engellemek adına doğu bölgelerine birer genel müfettiş başkanlığında heyetler göndermiştir. Ancak bunlar Ermeniler için tatmin edici gelişmeler olmamıştır. Zira bu dönemde Ermeniler artık kendilerine haklar verilmesi beklentisinde değil, doğrudan bağımsızlık talebinde bulunmuşlardır. O sebeple bu dönemde Osmanlı Devletinin yapacağı herhangi bir ıslahat ya da değişiklik Ermeniler için yeterli olmamıştır.

Prof. Dr. Günay, İngilterenin Türkler aleyhinde yanlı tutum sergilemesinin Türk aydınların tepkisine neden olduğunu ancak yayınlanmak istenen karşıt makalelere engel olunduğunu ifade etmektedir. Bu yaklaşım Osmanlı Devletine karşı gösterilen taraflı tutumun ortaya koyulması bakımından önemlidir.

Balkan Savaşlarından Sonra Ortaya Çıkan Durum adlı başlık altında söz konusu savaşlardan sonra gelişen süreç incelenmiştir. Londrada yapılacak olan konferansta Ermeni Islahatının görüşülmesi için Ermeni önderlerinden Bogosun İngiliz gazetelerinden alınan destek ile yürüttüğü faaliyetler önemlidir. İngiltere bu süreçte Rusyayı meşgul etmek adına yine Ermenileri kullanmıştır. Osmanlı hükümeti olası karışıklıkların önüne geçmek için birtakım tedbirler almıştır, ancak bu tedbirler Ermenilerin silahlanmalarına

engel olmamıştır. İngiltere bir yandan basın gücü ile Osmanlı Devletini sıkıştırırken diğer taraftan da konsolosluklar aracılığı ile kaos haberleri yayarak halkı tedirgin etmiştir. Yaşanan gelişmeleri okuyabilen Osmanlı Devleti ıslahatların yeniden gündeme geleceğini anlayarak 1876 Kıbrıs Sözleşmesine göre şekillendireceği bir politika izlemeye karar vermiştir. Bu doğrultuda bölgedeki topraklarını ayıran Osmanlı Devleti her bir bölgenin başına bir genel müfettiş atamayı ve her bölgeye gerekli sayıda yabancı müfettişler görevlendirmeyi planlamış ve bunun için bir İngiliz subayın atanması uygun görülmüştür. Ermeniler konusunda ikinci planda kalmak istemeyen Rusya Doğu vilayetlerinde reform yapılması için büyük çaba göstererek kapsamlı bir proje hazırlamış ve bu ıslahat tasarısı Osmanlı Devletinin geri kalan topraklarının parçalanmasına zemin hazırlar nitelikte olmuştur. Rusyanın hazırladığı tasarının Avusturya ve İtalya tarafından onay alamaması üzerine Yeniköyde müzakere yapılmasına karar verilmiş ve görüşmelere Osmanlı Devletinden de bir temsilcinin katılması kararlaştırılmıştır. Ancak Rus tasarısı, Almanyanın da karşı çıkması sebebiyle kabul görmemiştir. Sonrasında Islahatla ilgili görüşmeler Osmanlı Devleti, Rusya ve Almanyanın öncülüğünde yürütülmüş ve neticede 8 Şubat 1914te Ermenilerle ilgili ıslahatları içeren antlaşma Osmanlı Devleti ile Rusya arasında imzalanmıştır.

Birinci Dünya Savaşının başlaması ile Rusya Doğubayazıt havalisinde faaliyete geçerken, İngiltere ise Basra Körfezi'nde Fav civarına çıkartma yapmış ve Akdenizde Kraliyet Donanması Gazzeyi bombardıman etmiştir. Söz konusu olaylar esnasında 22 Temmuz 1915 tarihinde Ermeni Millî Komitesinden Bogos Nubarın başkanlığında bir heyet, Mısırdaki İngiliz ordusunun komutanı Sir John Maxwell ile görüşmüş, eşgüdümlü Ermeni isyanlarına ilişkin bir teklifte bulunmuştur.

Makalede Rusya, İngiltere ve Almanyanın Ermeni Islahatına etkisi tarihsel süreç içerisinde izah edilirken, bu büyük güçlerin belirledikleri politikalarda etkili olan sebepler çok yönlü bir şekilde ele alınmıştır. Ayrıca o dönemde Osmanlı Devletinin iç işlerine yapılan müdahaleler, müfettişlik adı altında yapılan istihbarat faaliyetleri vb. konular izah edilmiştir. Çalışmada yaşanan gelişmelerin neden olabileceği sorunları gören Osmanlı Devletinin ortaya çıkabilecek çatışmaları önlemek amacıyla çaba sarf ettiği, ancak bu çabanın Rusya ve İngiltere tarafından desteklenen Ermeniler için yeterli olmadığını görülmektedir. Çalışmanın sonucunda Rusyanın, Doğu Anadoluda bir Kürt-Ermeni çatışması çıkararak bölgeyi doğrudan işgal etmek istediği ve Almanyanın ise Kafkasyadaki etkinliğini artırmak amacıyla Ermeni Islahatının şekillenmesinde başat rol üstlendiği anlaşılmaktadır.

(*) İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Genel Türk Tarihi Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

Yazar hakkında :

Atıfta bulunmak için: TECİMER, Tuğçe. 2026. "MAKALE DEĞERLENDİRMESİ: 'BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE ORTAYA ÇIKAN İNGİLTERE-RUSYA İTTİFAKININ ERMENİ ISLAHATINA VE KÜRT-ERMENİ İLİŞKİLERİNE ETKİSİ' - 20.07.2023." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Blog No.2023 / 40. Temmuz 21. Erişim Kasım 08, 2026. https://www.avimbulten.org/Blog/MAKALE-DEGERLENDIRMESI-BIRINCI-DUNYA-SAVASI-ONCESINDE-ORTAYA-CIKAN-INGILTERE-RUSYA-ITTIFAKININ-ERMENI-ISLAHATINA-VE-KURT-ERMENI-ILISKILERINE-ETKISI-20-07-2023

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır